

9. Німчук В.В. Київські глаголичні листки – найдавніша пам'ятка слов'янської писемності [Текст] / В.В. Німчук. – К.: Наук.думка, 1983. – 141 с.
10. Русанівський В.М. Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов [Текст] / В.М. Русанівський. – К.: Наук.думка, 1985. – 231 с.
11. Самійленко С.П. З історії форм давального відмінка однини особових займенників у давньоруській і українській мовах [Текст] / С.П. Самійленко // Питання історичного розвитку української мови. – Харків: ХДУ, 1960. – С. 228-250.
12. Самійленко С.П. Нариси з історичної морфології української мови. Ч. II [Текст]: навч. посібник для студ. філолог. ф-тів / С.П. Самійленко. – К.: Вища школа, 1970. – 190 с. – Бібліогр.: с. 168-178.
13. Селищев А.М. Старославянський язык [Текст]: В 2 ч. – Ч. 2. Тексты. Словарь. Очерки морфологии: учеб. пособие для студентов и аспирантов филол. ф-тов / А.М. Селищев. – М.: Гос. учебно-пед. изд-во Мин-ва просв. РСФСР, 1952. – 206 с.
14. Шахматов А.А. Историческая морфология русского языка [Текст] / А.А. Шахматов. – М.: Гос. учебно-пед. изд-во Мин-ва просв. РСФСР, 1957. – 400 с.

УДК 811.161.2'27

МОВНІ ТА ПОЗАМОВНІ МАРКЕРИ КОНФЛІКТНОСТІ ПЕРСОНАЖІВ ТВОРІВ МАРІЇ МАТІОС

Білоконенко Л.А., к. філол. н., доцент

Криворізький національний університет

У статті представлено аналіз мовних (лексичних, фразеологічних, граматичних) і позамовних маркерів конфліктної взаємодії (у міжособистісних конфліктах) персонажів творів української письменниці Марії Матиос.

Ключові слова: мовний маркер конфлікту, позамовний маркер конфлікту, міжособистісний конфлікт.

Білоконенко Л. А. ЯЗЫКОВЫЕ И ВНЕЯЗЫКОВЫЕ МАРКЕРЫ КОНФЛИКТНОСТИ ПЕРСОНАЖЕЙ ПРОИЗВЕДЕНИЙ МАРИИ МАТИОС / Криворожский национальный университет, Украина.

В статье представлен анализ языковых (лексических, фразеологических, грамматических) и внеязыковых маркеров конфликтного взаимодействия (в межличностных конфликтах) персонажей произведений украинской писательницы Марии Матиос.

Ключевые слова: языковой маркер конфликта, внеязыковой маркер конфликта, межличностный конфликт.

Bilokonenko L. A. LINGUISTIC AND EXTRALINGUISTIC CONFLICT MARKERS OF CHARACTERS IN THE WORKS BY MARIA MATIOS / National University of Krivoy Rog, Ukraine.

The article presents an analysis of language (lexical, idiomatic, grammatical) and extralinguistic markers of conflict interaction (interpersonal conflict) characters of Ukrainian writer Maria Matios.

Key words: linguistic marker of conflict, extralinguistic marker of the conflict, interpersonal conflict.

В останні десятиліття проблема розуміння природи конфлікту, його структури, законів динаміки, способів попередження, урегулювання та вирішення все частіше звертає на себе увагу дослідників. Різні аспекти конфлікту стають предметом аналізу психологів, соціологів, юристів, істориків, педагогів, філологів тощо. І хоча лінгвісти звернулися до проблеми комунікативного дискурсу ще у II половині ХХ ст. (Ю.Апресян, О.Леонт'єв, В.Марищук, А.Романов, Д.Співак, В.Шейнов та ін.), але конфліктний дискурс, його лексичні, граматичні та позамовні особливості являють собою ще практично невивчену область. Методологічна складність аналізу конфліктної взаємодії полягає у тому, що “одиниця цього дослідження завжди багатогранна і прагнення до абсолютної точності при виділенні лише однієї грані її властивостей спричиняє появу великої кількості похибок при оцінці будь-яких інших граней цієї ж одиниці” [1, с. 10]. Мовний конфлікт, як комунікативне, соціальне і культурне явище, обумовлене лінгвістичними й екстралінгвістичними факторами, спирається на загальні положення комунікативної лінгвістики, прагмалінгвістики, психолінгвістики, соціолінгвістики, психології конфлікту, лінгвоконфліктології [Г.Анісімова, А.Анцупов, Н.Арутюнова, Р.Барт, Ш.Берн, В.Богданов, Н.Голєв, Р.Грановська, О.Зарецька, О.Земська, К.Ізард, С.Ільєнко, В.Карасик, І.Кобозева, Є.Кубрякова, І.Кудряшова, О.Матвєєва, Н.Муравйова, Т.Непшекуєва, Н.Пілат, Г.Почепцов, І.Сабурова, О.Саржина, Л.Ставицька, В.Третьякова, А.Шипілов та ін.]. На сьогодні особливо

активно відбувається становлення лінгвоконфліктології, мовознавці все більше усвідомлюють необхідність опису процесів мовної взаємодії в розрізі різних видів конфліктів. Вивчення мови конфлікту поступово визначає і зони їхньої особливої уваги, зокрема, внутрішньоособистісний і міжособистісний конфлікт.

Суспільство ще не має чіткого механізму роботи з конфліктами, і лише їх глибоке наукове пізнання дасть можливість для розуміння. Людина уявляє “стандартну” поведінку в конфлікті, життєвий досвід дає знання про перспективи виходу з нього; нерозв’язані проблеми вчать пристосовуватися, але розуміння його природи ще попереду. Провокуючі конфлікт елементи часто виникають всупереч не тільки бажанню, але й очікуванню людини. Серед таких елементів важливе місце посідають конфліктогени – вербальні чи невербальні компоненти поведінки особи, які сприяють виникненню чи ескалації конфлікту [3, с. 242]. Ці компоненти називають “саботажниками” спілкування: вони проявляють конфліктний потенціал особи, створюють передумови для конфліктної комунікації. Конфліктна комунікація характеризується рядом невідповідностей між опонентами. Ця взаємодія проявляється у трьох фазах. Перша – докомунікативна, в якій відбувається усвідомлення учасниками конфлікту протиріч між їхніми цілями та інтересами. Друга – комунікативна – характеризується розвитком, кульмінацією і спадом інтенсивності конфлікту. Суб’єкти реалізують передачу засобами мови свого стану, використовуючи вербальні і невербальні символи. У посткомунікативній фазі відбувається завершення конфлікту, де все залежить від попередніх мовних реакцій сторін, їх інтенсивності, вирішення питань, пов’язаних з усвідомленням мовних маркерів (“маркер – сигнал, який указує на функцію або властивість ... зазвичай позначає наявність або відсутність характерних особливостей” [2, с. 6]).

Продуктивним складником конфліктної взаємодії є лексико-семантична система мови, яка відображає національні особливості такої комунікації. Носієм конфліктних повідомлень виступає, передусім, оцінна лексика. Оцінні маркери конфліктної взаємодії – це слова, які виражають ставлення до адресата за шкалою хороший/поганий, розумний/нерозумний, позитивний/негативний тощо. Явними сигналами конфліктності можуть бути і лексеми, які оцінюють розумові, естетичні, моральні ознаки співрозмовника. У цій ролі можуть функціонувати й інвективні слова і вирази. Виразником конфліктності являються і фразеологічні одиниці мови. Їх можна вважати вербальним фондом, який зберігає інформацію про соціокультурний досвід нації. Вони виявляють ставлення народу до конфлікту, до правил поведінки в ньому, можливостей його урегулювання чи вирішення, а також можуть виступати “саботажниками” спілкування. Граматична система мови також має свої можливості для передачі конфліктної взаємодії: окличні, питальні, заперечні, спонукальні речення, які виявляють емоції осіб; порушення норм етикету в мовленні (відсутність етикетних форм вітання, вибачення); використання мовцем простих, непоширених, неповних, односкладних, обірваних речень не просто “провокує” конфлікт, а безпосередньо впливає на його динаміку, вирішення. Конфліктна взаємодія виявляється в негативному сприйнятті мовцем дій опонента у певній конфліктній ситуації чи конфлікті. Сукупність мовленнєвих і розумових дій опонентів пов’язується з осмисленням конфлікту і з обранням тих мовних і позамовних сигналів, які відповідатимуть виду конфлікту й умовам його перебігу.

Метою даної роботи є аналіз мовних (лексичних, фразеологічних, граматичних) і позамовних маркерів конфліктної взаємодії (у міжособистісних конфліктах) персонажів творів української письменниці Марії Матіос. Джерельною базою дослідження є мовний матеріал, який зафіксовано в автобіографічному тексті “Вирвані сторінки з автобіографії”, сімейній сазі в новелах “Майже ніколи не навпаки” і повісті “Москалиця. Мама Маріца – дружина Христофора Колумба” [4; 5; 6].

Перш за все, вибір мовних маркерів залежить від тієї стратегії і тактики, яку обирають персонажі творів у конфліктній взаємодії. Особливість жанру автобіографічного тексту “Вирвані сторінки з автобіографії” дозволила нам виділити лише один конфлікт: між молодим чоловіком із КДБ СРСР і Марією. Політична сфера цього конфлікту визначила, перш за все, стратегії поведінки сторін: чоловік обирає боротьбу, а Марія – уникнення. Ці стратегії реалізуються у певних тактиках. Чоловік, як представник влади, обирає жорстку тактику психологічного насильства, яка зачіпає гідність і честь Марії. Саме питання *Навіщо ви їздили до Львова на похорон Володимира Івасюка?* [4, с. 155] є образливим, адже, якщо ти знаєш людину, дружиш з її сім’єю, то не бути на похоронах – аморально. Він вдається до образи (*ви підбили їхати на похорон дівчат*), використовує диктат у стосунках, не даючи жодного пояснення своїм словам, а спілкування базується лише на питальних реченнях (*А хто... А навіщо... А ви знаєте, що...*). Марія послуговується м’якою тактикою фіксації своєї позиції, використовує факти: *Я знаю його родину, його мама була в нас удома. Я також знала Володю* [4, с. 155], переконує, пояснює: *Як можна було не поїхати?! Це ж таке горе* [4, с. 155]. Тож дії чоловіка виглядають як наступальні, активні; а Марії – оборонні. У повісті “Москалиця. Мама Маріца – дружина Христофора Колумба” обрано міжособистісний конфлікт між Дмитром і офіцером. Політична сфера конфлікту передбачає стратегії поведінки сторін: офіцер обирає боротьбу, Дмитро – поступку. Тактики поведінки офіцера (і його команди) – жорсткі: психологічний тиск: *Усім залишатися на місцях! – зненацька, без “добридень”, з порогу коротко скомандувала воєнна людина зі зброєю у правій руці...* [6, с. 11], *Ну добре-добре... Ці побрехеньки розкажеш, де питатимуть* [6, с. 12], фізичний вплив: *Із сусідньої кімнати хутко вбіг господар у підшитаниках – і тут же був укладений на підлогу по-турецьки з вимогою не рухатись* [6, с. 11], нанесення матеріальної шкоди: *Коли в хаті все вже було перевернуто догори ногами, речі зі скринь*

викинуто... [6, с. 12], блокування чужої діяльності: *Так що збирайтеся – і без лементу!* [6, с. 13]. У Дмитра м'яка тактика дружелюбності: коректне звертання (*паночку, пане*), демонстрація готовності представити необхідну інформацію (пояснює, що таке “Січ”, що має подяку від Цісаря, що не має зброї).

У сімейній сазі “Майже ніколи не навпаки” проаналізовано чотири міжособистісних конфлікти. Перший – між Кирилом і Василюю (сімейна пара), другий – між братами Павлом і Оксентієм, третій – між Гаврилом і його донькою Петрунею і четвертий – між Теофілою і Грицьком (сімейна пара). Всі названі конфлікти знаходяться у сімейній сфері. На стратегію і тактику поведінки сторін впливає, як можна зробити висновок, гендерний аспект. Чоловіки обирають стратегію боротьби, жінки – поступки. Тому жорсткі такти поведінки властиві персонажам-чоловікам, а м'які – персонажам-жінкам. Кирило вдається до жорсткої тактики тиску: вимагає, наказує: *Щось треба робити з Доцькою, жінко* [5, с. 1], *Не теренди й не переч, жінко!... І маму-небіжку мою лиши в спокої!* [5, с. 2]. Брати Павло і Оксентій спочатку обирають жорстку тактику захоплення і утримання об'єкта конфлікту (застосовується саме у конфліктах, де об'єкт матеріальний), хоча до фізичного насильства не вдаються. Пізніше, залучивши до конфлікту вїйта і сільського писаря, переходять до середньої тактики фіксації своєї позиції, тому використовують факти (*Це поле належить мені!... Я документ маю – Це я, а не ти, документ маю*), логіку для підтвердження своєї позиції: *Коли він міг переписати, як він віддав кожному з нас папір у себе вдома й більше до Вижниць не ходив?!...* [5, с. 36], висувають пропозиції: *Йди до Вижниць, кажу тобі. До нотаря* [5, с. 37]. Гаврило використовує жорстку тактику фізичного насильства: фізичний вплив, нанесення тілесних ушкоджень, заподіяння болю: *Гаврило кидається з кулаками до Петруні і б'є її в голову, в плечі, в груди* [5, с. 67]; *Мене це тепер не обходить! – кричить Гаврило і з усієї сили знову теше доньку кулаком по обличчю* [5, с. 68]. Така ж тактика й у Грицька (*чоловік бив її залізними руками. Люто. Мовчки*), до того ж він застосовує фізичне насилля і по відношенню до дітей (*зірвав колиску з прив'язі й цосили гепнув нею об підлогу*) [5, с. 97]. Василю діє у межах м'якої тактики угод, яка включає демонстративну поступку: *Василина вислухала довгу чоловікову бесіду, але промовчала – лиш стиснула зуби* [5, с. 2], але до неї вона вдається вимушено (*Хоч важко далася їй та німота*) [5, с. 2], і якби не необхідність підкорятися чоловікові, вона, за складом свого характеру, відповіла б також тактикою тиску. Петруня не може протистояти фізичному насиллю батька, тому застосовує тактику фіксації своєї позиції: просить, намагається переконати: *Він не зміг мене пробити, бо він не вдатний до жінки! – тепер кричить уже Петруня* [5, с. 68]. Теофіла взагалі ніякої тактики не обирає, вона повністю підпорядковується ситуації (*підставляла під удари непокриту голову*).

Мовними сигналами конфліктності сторін у “Вирваних сторінках з автобіографії” є лексичні і граматичні маркери. Чоловік з КДБ СРСР використовує єдиний конфліктоген негативної оцінки дій Марії (посада чоловіка “не дозволяє” йому виявляти емоції) – дієслово *підбили* (*підбили їхати*), чим визначає, що вона підбурила, підмовила дівчат їхати на похорон, стала причиною їхньої “неправильної” поведінки. Марія також стримує свої емоції, але тактика поведінки опонента викликає у неї бурну реакцію (*Неправда!*), що свідчить про готовність змінити свою тактику і відстоювати власну точку зору. На синтаксичному рівні манера спілкування чоловіка (форма допиту) вже є конфліктною, особливо через використання лише питальних речень, які “заганяють у кут” іншу сторону, змушують її відчувати себе винною (*А хто організував вам поїзду...; А навіщо ви вели поїзд руки Івасюкову маму...; А ви знаєте, що в Івасюка були проблеми...; Навіщо ви засуджували...).* Він не хетує й обманом як конфліктогеном: *...з Чернівців не було ні викладачів, ні письменників* [4, с. 155]. Марія вдається до перепитування (при чіткості викладеної думки вважається за помилку, викликає нервозність співрозмовника), виявляє здивування, навіть обурення; тому речення: *Як навіщо? спрацьовує як психологічний бар'єр і допомагає встановити захист проти тиску чоловіка.* Риторичне запитання є відповіддю на звинувачення: *І хіба може людина з перебитими пальцями повіситися сама?* [4, с. 155]. Присутня й іронія як конфліктна реакція на інформацію про “хворобу” Івасюка: *А вам звідки про це знати? Ви що, спали з ним разом?* [4, с. 156]. Іронічні запитання виявляють контраст видимого і прихованого змісту висловлювання чоловіка, що створює ефект глузування (*спали з ним*). Іронія стає формою емоційної критики, при якій за “невинним” запитанням прихована гостра насмішка. Практично кожна відповідь Марії закінчується питальним реченням, або риторичним: *Як можна було не поїхати?!; І хіба може людина з перебитими пальцями повіситися сама?* [4, с. 155], або власне питальним (*Я вам звідки про це знати?*) [4, с. 156], яке виражає конфліктну емоційну реакцію Марії, констатує її оцінку почутого, при цьому питальне значення стає неактуальним, відходить на другий план, але не зникає завдяки своєму оформленню у структурі речення.

У конфлікті повісті “Москалиця. Мама Маріца – дружина Христофора Колумба” також присутні лексичні, фразеологічні і граматичні маркери конфліктності сторін. На лексичному і морфологічному рівнях ми звернули увагу на прислівник *очевидно*, який вживається не скільки задля припущення, скільки для іронії, прихованого глуму (*на дні однієї з них* (скринь. – Л.Б.), *очевидно, знайдено щось важливе*) [6, с. 12]; дієслово *тицьнув* (*той... тицьнув газді Дмитрові під ніс кілька паперів і світлин*) [6, с. 12] є конфліктогеном агресії, адже це різкий, грубий рух; іменник *контра* є конфліктогеном із зневажливим забарвленням; іменник розмовного стилю *побрехеньки*, фактично, є звинуваченням Дмитра у вигадках, неправді, що є конфліктогеном негативної оцінки особи; іменник, який не має стилістичного забарвлення, але вимовлений з

розтягуванням звуку [o] звучить зверхньо, зневажливо: *філо-о-ософ*; дієслово *перебив* (Дмитра) є конфліктоген відмови від розмови. У словосполученнях *вашу тутешню контру* та *про румунську націоналістичну партію свою розкажеш* вживання присвійних займенників *вашу* і *свою* свідчить про те, що офіцер упевнений у “контрреволюційних діях” газди. Натомість і Дмитро у словосполученні *ваша теперішня влада* займенником *ваша* і прикметником *теперішня* визначає своє відчуження від влади, її неприйняття. Використання фразеологічних маркерів є поодиноким: офіцер *тицьнув під ніс* (папери – Л.Б.), що є конфліктогеном агресії, адже ця дія є грубою, образливою. Дмитро згадує фразу з Біблії *Бійтеся Бога*, що є посиленням на Перше соборне послання апостола Петра, глава 2, де сказано: *Шануйте всіх, братство любіть, Бога бійтеся, царя поважайте* (1-е Петра 2:17) (якщо ти хочеш зробити зле, то бійся Бога – і не зробиш цього, істинний страх Божий великий). Тож звертаючись до офіцера *Бійтеся Бога*, Дмитро підкреслює: той, хто боїться Бога, дотримується його заповідей, живе з Богом в душі. На синтаксичному рівні офіцер використовує речення з присудками у наказовій формі. А відсутність привітання є порушенням мовного етикету, свідчить про неповагу до людей, адже вітання – це сигнал миролюбності, знак відмови від “нападу”: *Усім залишатися на місцях! – зненацька, без “добридень”, з порогу коротко скомандувала воєнна людина зі зброєю у правій руці...* [6, с. 11]. Питальні речення “заганяють у кут” та викликають почуття провини: *Що це за контрреволюція?; А це що?; У вас була зброя?; Прокламації проти радянської влади?* [6, с. 12]. У репліках Дмитра звертаємо увагу на речення: *Порахуйте самі по роках, як умієте* [6, с. 12], яке, фактично, не містить конфліктної спрямованості, адже не всі вмлі рахувати, але вміння рахувати для офіцера мало б бути обов’язковим, тож явне небажання Дмитра образити офіцера цілком могло бути сприйняте ним як іронія.

Конфлікти сімейної саги “Майже ніколи не навпаки” вирізняються своєю емоційністю, насиченістю мовними маркерами. У новелі першій “Чотири – як рідні – брати” Кирило використовує як конфліктоген наказовий спосіб дієслів (*не теренди, не переч, лиши в спокої*); образливе прізвисько *сліпа*, щоб підкреслити, що жінка не усвідомлює своїх дій; дає Василю негативну оцінку (*недобра ти до Доцьки*). Василина звинувачує Кирила у “подвійній етиці”: *...забув, як наш Андрій у гарбузинні родився* [5, с. 1], де дієслово *забув* визначає, що вона “перекручує” образ конфлікту: її ставлення до невістки вона сприймає як припустиме, а “турбота” Кирила про Доцю є неприпустимою, адже перед своєю мамою він за Василю не заступався. На фразеологічному рівні зафіксовано один маркер у мовленні Василю: *очі вилазили*, що є звинуваченням покійної матері Кирила у тому, що вона через силу вагітною працювала, але її чоловік не захистив. Це і конфліктоген порушення етичних норм, адже про покійних не говорять погано. На синтаксичному рівні непохитність, рішучість Кирила у своїх діях підтверджується використанням заперечних, спонукальних речень: *Не теренди й не переч, жінко!... І маму-небіжку мою лиши в спокої!* [5, с. 2]. У Василю питальні риторичні речення є завуальованою формою агресивної реакції на звинувачення чоловіка: *... а твоя мама-небіжка дуже мене жалувала?!* [5, с. 1].

У доконфліктній комунікації на лексичному рівні брати Павло і Оксентій, ніби жартуючи, використовують дієслово *помагати* (*Ідеш помагати? – Надумав помогти братові?*) [5, с. 34], чим підкреслюють, що допомагати кому-небудь можна лише за умови, що людина виконує свою роботу, свої обов’язки; цим кожна сторона стверджує, що приїхала працювати на своєму полі. Павло має сумніви щодо достовірності своїх документів, позбавлений упевненості у своїх діях, тому говорить *непевно*; конфліктогеном *здурів* підкреслює, що брат втратив здатність розсудливо міркувати, розуміти ситуацію, ця ж думка реалізується й у вислові *маковиння написєд*; негативно характеризуються розумові якості опонента і завдяки субстантивованому прикметнику *дурне* (*Що ти дурне говориши*). Лексичні конфліктогени Оксентій практично не використовує, лише дієслово *перепитав* свідчить про наростання емоційної напруги, адже повторюване запитання маркує важливу для людини тему. Вислів *холера би його їла* є прокльоном, але Павло говорить його не зі зла, нікому не адресує, вираз виступає елементом емоційного оформлення висловлювання. Вислів Оксентія *шляк би його був трафив це до народження* також є елементом емоційного оформлення висловлювання, властивим Галичині. На синтаксичному рівні не зафіксовано яскравих маркерів. Павло невпевненим у своїй позиції, тому використовує через стан стресу обірвані речення: *Це, певно, ти хочеш... – непевно почав Павло* [5, с. 34], *А мама? Мама би знала...* [5, с. 34], що підтверджується і описом фізіологічної реакції його організму на стрес: *білий, мов полотно*. Оксентій послуговується частково заперечними речення для фіксації власної позиції у конфлікті: *Це я, а не ти, документ маю* [5, с. 35], питальними реченнями з окличною інтонацією для з’ясування ситуації (*Як?! Коли це було?*), стверджувальними і спонукальними реченнями, які є конфліктогенами категоричності судженням: *Кому треба, най іде... У мене документ. – Оксентій рушив до дверей* [5, с. 37], у поєднанні з подальшою відмовою від обговорення важливої теми.

У новелі другій “Будьте здорові, тату” мовні маркери конфліктності сторін виявлено на лексичному і граматичному рівнях. Гаврило за допомогою лексеми розмовного стилю *курвега* характеризує доньку як гулящу жінку, повію, що є конфліктогеном; дієслово *розправляє* (*кулак розправляє доньку*) характеризує силу фізичного впливу на дівчину; спробу доньки захиститися називає *доньчине нахабство*, адже справжня причина конфлікту для нього неважлива; він звинувачує доньку у брехні (*ти брешеш*), підвищує голос задля її приниження (*кричить Гаврило*); його конфліктні дії передають дієслова *вдаряє, трясє*. Прикметник *жалісливі*

(жалісливими очима) описує сповнені горя очі дівчини, вона просить поглядом милості до себе, визнає себе переможеною, не має сили протівитися батькові, тому *ледь чутно відповідає* йому; констатація наслідків фізичного впливу реалізується дієприкметником *роздертий* (*поправляє роздрту канчуком сорочку*); дівчина має надію на жалість батька (*стає перед тата з надією, що він її нареши її пожаліє*), де прислівник *нареши* характеризує терплячість дівчини: вона не перечила, її побито, але ж батько не може бути настільки жорстоким. Дівчина поступається батьку фізично, але не морально (*ненависть палає з її очей*), її емоції є сильними і сміливими. На синтаксичному рівні зафіксовано у мовленні Гаврила питальні речення для з'ясування ситуації (*Хто?!, А хто?, А що він робив із тобою?*); окличні речення, які передають емоції чоловіка: *Але він зганьбив мене перед усім світом!... Він не міг брехати!* [5, с. 67]; конфліктогени агресії і знущання: *трясе канчуком Гаврило перед Петруниним обличчям* [5, с. 67]. Петруня використовує прості, непоширені, неповні, односкладні речення (*Ніхто!, Мучив, Він мене не пробивав, І збрехав на мене*): і це логічно, адже вона терпить фізичне знущання і не має можливості послуговуватися надто складними конструкціями.

Мовні маркери новели третьої “Гойданка життя” є дещо особливими, адже Грицько майже нічого не говорить, його конфліктні дії описує авторка. Початкова неконфліктність персонажа реалізована в ласкавому звертанні до дружини (*Фільо*), а вже під час конфлікту щодо дружини він використовує конфліктоген *курва* – це образа: дружина сприймається ним як гуляща жінка. Конфліктна кульмінація характеризується його діями: *вовком шунув* (до дітей – *Л.Б.*), *зірвав коліску з прив'язі, щосили гепнув нею об підлогу*, де дієслово *гепати* називає дію, виконану з шумом, зі злістю. Він відмовляється від обговорення теми (*Грицько, не проронивши жодного слова*). Фізичний вплив чоловіка (*чоловік бив її залізними руками. Люто. Мовчки*), де прислівник *люто* визначає дію як безжалісну, жорстоку, нещадну, поєднується з агресією, а прикметник *залізна* (*залізна рука відривала Теофілу від двох живих клубочків*) підкреслює, що чоловік всю свою чоловічу силу, міць, використовує проти жінки. Для характеристики безумства, шаленої люті чоловіка авторка використовує дієприкметник *збожеволілий* (*збожеволілий Грицько*), а прислівник *несамовито* (*несамовито рвав її розплетене волосся*) підкреслює “божевільний” стан чоловіка, він нездатен відповідати за свої дії, контролювати їх. Теофіла визнає своє вину і реалізує це визнання у стратегії поступки завдяки дієсловом наказового способу *убий, зітни голову, задуши* (*Убий мене, Грицьку! Зітни мені голову або задуши... але я не вбронюлася*) [5, с. 97]; єдина її активна дія – це спроба захистити дітей: *Теофіла миттєво зірвалася на ноги й усоромилася* [5, с. 97]; *єдина її активна дія – це спроба захистити дітей: Теофіла миттєво зірвалася на ноги й усоромилася* [5, с. 97]; *єдина її активна дія – це спроба захистити дітей: Теофіла миттєво зірвалася на ноги й усоромилася* [5, с. 97]; *єдина її активна дія – це спроба захистити дітей: Теофіла миттєво зірвалася на ноги й усоромилася* [5, с. 97]. На синтаксичному рівні лише у мовленні Теофіли зафіксовано окличне й обірване речення, однак вони свідчать про її емоції, а не конфліктність.

Позамовні вияви конфліктності персонажів представлено через певну систему невербальних та паравербальних проявів. В авторському описі цих виявів найбільш яскраво виглядають персонажі двох конфліктів: Павло – Оксентій і Теофіла – Грицько. У першій парі конфліктантів емоційний стан виявляються завдяки “важкому” диханню, покашлюванню, що відповідає стану стресу (*важко дихали й обидва брати, стоячи один напроти одного*), й акустичним засобам, які супроводжують, доповнюють звуки мови (*пिताв Оксентій зі скрипом у голосі*). Дієслово *сплюнув* у поєднанні з описом міміки визначає невдоволення Павла ситуацією. Оксентій використовує простір (*підніс його* (документ – *Л.Б.*) *мало не перед самі Павлові очі*) задля підтвердження своєї переваги; він упевненість у своїх правах, говорить рівно, але важливий документ контролює поглядом, не довіряє оточуючим (*Тато переписав заповіт, – рівно відповів на те Оксентій, не зводячи очей зі свого документа*) [5, с. 36].

У конфліктантів Теофіла – Грицько позамовні вияви конфліктності присутні лише у Теофіли. Опис побиття дружини Грицьком авторка не супроводжує додатковими виявами. Теофіла реагує на конфлікт особливо. У докомунікативній фазі вони приймає позу “жертви” (*Теофіла... та так і зосталась стояти... посеред хати*) [5, с. 96], нерухомість – це реакція самозахисту, бажання відсторонитися від ситуації, закритість, вразливість, моральне виснаження; поряд із собою вона тримає дитину (*Теофіла стояла посеред хати, стискаючи руку старшого сина*) [5, с. 96], така дія виглядає як бажання “захиститися” завдяки дитині, син поряд міг би стати умовним просторовим “бар’єром”, можливо, батько і не битиме матір у присутності дитини. Фізіологічною реакцією на стрес є і втрата жінкою природного кольору обличчя (*біла – як сніг – Теофіла стояла посеред хати*), а розплетене волосся свідчить про порушення жінкою морально-етичних норм (*стояла посеред хати... із розплетеним волоссям*). Названі невербальні вияви свідчать про жертвовність жінки, її готовність до прийняття волі чоловіка, як Божої волі, адже чоловік даний їй Богом, і перед Богом вона клялася у вірності йому, але клятву порушила. Поза Теофіли, яка *впала перед ним навколішки і обхопила руками коліна* [5, с. 97] нагадує текст Євангелія від Марка: *І коли вирушав Він у путь, то швидко наблизивсь один, упав перед Ним на коліна...* (Марк 10:17): жінка усвідомлює, що її зрада – гріх.

Таким чином, у проаналізованих творах М.Матіос продуктивною складовою конфліктної взаємодії персонажів є лексико-семантична система мови, яка відображає національні особливості такої комунікації. Ці лексеми виражають ставлення до адресата, оцінюють розумові, естетичні, моральні ознаки співрозмовника, використовуються для іронії, прихованого глуму. Конфліктні маркери на фразеологічному рівні також присутні у творах, але вони мають поодинокий характер. Серед них зафіксовано вислови з низьким і високим стилістичним

забарвленням. На синтаксичному рівні переважають питальні, окличні, спонукальні й обірвані речення, які передають емоції протесту, агресії, страху, страждання, гніву, розгубленості, відчаю персонажів. Позамовні вияви конфліктності осіб представлено через систему невербальних (а саме: жести, поза, міміка, простір) та паравербальних (висота, гучність, швидкість звуків мови; паузи, покашлювання, зітхання, стогони) проявів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белоус Н.А. Конфликтный дискурс в коммуникативном пространстве: семантические и прагматические аспекты: автореф. дис. на соискание учен. степени докт. филол. наук: спец. 10.02.19 “Теория языка” / Наталья Анатольевна Белоус. – Краснодар, 2008. – 48 с.
2. Каменский М.В. Социолингвистическая парадигма дискурсных маркеров: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 “Теория языка” / Михаил Васильевич Каменский. – Ставрополь, 2007. – 19 с.
3. Ложкин Г.В. Практическая психология конфликта: [учеб. пособие] / Г. В. Ложкин, Н. И. Повякель. – К.: МАУП, 2000. – 256 с.
4. Матіос М. Вирвані сторінки з автобіографії / Марія Матіос. – Львів: ЛА “Піраміда”, 2011. – 368 с.
5. Матіос М. Майже ніколи не навпаки: [Електронний ресурс] / Марія Матіос. – Львів: ЛА “Піраміда”, 2007. – 176 с. – Режим доступу: http://lib.mn/blog/mariya_matiios/95557.html
6. Матіос М. Москалиця. Мама Маріца – дружина Христофора Колумба: [Електронний ресурс] / Марія Василівна Матіос. – Львів: ЛА “Піраміда”, 2008. – 112 с. – Режим доступу: <http://lib.mn/blog/mariyamatiios>

КОНФІКСИ З ПРЕПОЗИТИВНИМ КОМПОНЕНТОМ НАВ- У СТРУКТУРІ УКРАЇНСЬКОГО ПРИСЛІВНИКА

Білоусенко П.І., д. філол. н., професор

Запорізький національний університет

Остряньська О.В., старший викладач

Мелітопольський відокремлений підрозділ

Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій

У статті розкрито причини та умови появи в історії української мови похідних прислівників, утворених за допомогою конфіксів з препозитивним компонентом нав-, показано роль синтаксису у формуванні цих формантів, де компонент на- первинно був плеонастичним елементом.

Ключові слова: конфікси, історія, препозитивний компонент нав-, плеонастичний елемент, похідні прислівники.

Белоусенко П.И., Острянская О.В. КОНФИКСЫ С ПРЕПОЗИТИВНЫМ КОМПОНЕНТОМ НАВ- В СТРУКТУРЕ УКРАИНСКОГО НАРЕЧИЯ / Запорожский национальный университет, Мелитопольское обособленное подразделение Запорожского института экономики и информационных технологий, Украина.

В статье раскрыты причины и условия появления в истории украинского языка производных наречий, созданных при помощи конфиксов с препозитивным компонентом нав-, показана роль синтаксиса в формировании этих формантов, где компонент на- первично был плеонастическим элементом.

Ключевые слова: конфиксы, история, препозитивный компонент нав-, плеонастический элемент, производные наречия.

Bilousenko P.I., Ostryanska O.V. CONFIXES WITH A PRE-POSITIVE COMPONENT НАВ- IN THE STRUCTURE OF UKRAINIAN ADVERB / Zaporizhia National University, Melitopol Independent Affiliate of Zaporizhia Institute of Economics and Information Technology, Ukraine.

The article considers the reasons and conditions of appearance of derivative adverbs in the Ukrainian language, formed with confixes with a pre-positive component нав- as well as the role of syntax in forming formants, whereas the component на- was originally a pleonastic element.

Key words: confixes, history, pre-positive component нав-, pleonastic element, derivative adverbs.